

[POLİTİKA]

"Asli"si, "Tali"si yok hepiniz asalaksınız !

AFŞİN DEMİR

Kâğıt üzerinde Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği adını taşıyan ama gerçekte Müslüman Sanayici ve İşadamları Derneği'nin kısaltılmışı olduğu herkesçe bilinen MÜSİAD'ın kurucu başkanı Erol Yazar'ın "Asıl burjuva sınıfı biziz, aslî unsur biziz" şeklindeki sözlerinin cihet-i burjuvazideki ve medyadaki yankıları sürüyor.

MÜSİAD'ın "fikir babası" olduğu kadar, tabiatıyla epeyce de "para babası" olan Erol Yazar, 20 Temmuz tarihli Star Gazetesi'ne verdiği röportajda şecaat arz ederken sirkatin söyleyiverince, hem sermaye çevreleri hem de burjuva basın birden allak bullak oldu. MÜSİAD'ın şimdiki başkanı Ömer Cihad Vardan derhal bir tekzip yayımlayarak Erol Yazar'ın uzun süredir dernek çalışmalarında aktif olarak yer almadığını, dolayısıyla görüşlerinin kendilerini bağlamadığını belirtme ihtiyacı duydu. TÜSİAD geçen hafta ayrı bir açıklama yaptı. En son, burjuva basınımızın amiral gemisinin (!) kaptanı Ertuğrul Özkök de dâhil olmak üzere çok sayıda köşe yazarı konuyu şu veya bu yönüyle ele alma mecburiyeti hissetti.

İyi de, annesinin Robert Kolej'li kendisinin de Işık Lisesi mezunu olduğunu şişirme vesilesi yapan, bu çember sakallı, Hacivat tipli para babasının sözlerinde bu kadar gübültü kopartmaya değecek ne vardı?

Erol Yazar'a göre, Türkiye'de sosyal, siyasi bir değişim gerçekleşiyordu, bir ergenin yüzünde nasıl sivilceler çıkar, vücudunda değişiklikler olursa Türkiye de benzer bir dönem yaşıyor, akılla beden çatışıyordu. Türkiye'de din hep kontrol altında tutulmuştu, bir nehrin barajla tutulup istendiği miktarda bırakılması gibi bir durum vardı. 1990'lardan bu yana aslî burjuva sınıfı ülkeye ağırlığını koymaya başlamıştı. Diğer burjuvaların (İslami olmayan sermayenin) sundukları ve Türkiye'nin değeri diye tanıtmak istedikleri hiçbir değer, kültürün kökü, aslı bu toprakta değildi. Devlet eliyle oluşturulan sermayenin aksine, Anadolu sermayesi (siz İslami sermaye okuyun) kendi doğal mecrasında gelişmişti. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve askerın Türk'lerden temin edilmeye başlanmasıyla ticaret azınlıkların eline

geçmişti. Müslümanlar savaşlarda kırılınca ticaret yapacak adam kalmamış, yetimler önce mecburen çiftçi, nüfus artınca 50'lerde işçi olmuşlar, 80'lerde Özal bunları biraz ticarete sokmuş, 90'larda ise MÜSİAD sayesinde dünyaya açılmışlardı. Cumhuriyet burjuvası ise koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi denmesi misali devlet eliyle semirtilmişti. Oysa asli unsur olan kendileri çok çalışmışlar, yokluk çekmişler, şükretmişler, azken vermişler, Allah da onlara daha çok vermişti. Anadolu sermayesi aslî unsur olduğunu idrak etmeli, kendilerini Türkiye'nin zencileri gibi görmekten vazgeçmeliydi. Çoğu yurt dışına gitmemiş, 5 yıldızlı otelde MÜSİAD kongresi toplanınca "burada ne işimiz var" diyen, Avrupa'ya, Amerika'ya, Rusya'ya düşman, bir lokma bir hırkaya inanan, helal olsun az olsun, oğlum okusun işin başına geçsin, kızım okumasa da olur, diyenlerin yanlış anlayışı 90'larda çoktan kırılmıştı. TÜSİAD "geçmiş", MÜSİAD "gelecek" demektir.

Türkiye burjuvazisinin geçmişine ve geleceğine ilişkin bu genel perspektifin yanı sıra, Yazar, öteden beri mazlum edebiyatı yapmaya pek düşkün İslamcı burjuvaları kızdıracak başka şeyler de söylüyordu:

"Geçen gün büyük bir alışveriş merkezinde mescide girdim. Baktım ayakkabıların hepsi marka! Arkadaşların yanına döndüğümde 'Türkiye'de devrim oluyor, haberiniz yok' dedim. Nerede, dediler; mescitte, dedim!"

"Bazı aşırılıkları gözlüyorum ama bir lokma bir hırka felsefesine de inanmam. Bu bize yutturulmuş bir zokadır! Allah verdiği nimetleri kullarının üzerinde görmek ister. Osmanlı padişahının giymi Karacaoğlan gibi değil. Ölçü minimum giymekse İmamı Azam'ın giyimini nasıl izah edeceğiz? Evi Bağdat'ın en güzel eviydi. Zekâtımı veriyorsam İslam'da kimse niye böyle yapıyorsun deme hakkına sahip olmuyor. Malının tümünü infak etmeyi Allah'ın Resulü de izin vermiyor. Zannediyoruz ki adam zenginleştiği halde fakir hayatı yaşayacak. Öyle bir şey yok."

"Bir insanın kibirli yürümek kaydıyla zengin olduğu anlaşılmalı sokakta. Fakir anlasın da gelip derdini anlatsın diye. Mao gibi gri kıyafetlerin gi-

yildiği bir düzene inanmıyoruz ki. Okuduğum ayet ve hadislerde herkesin harcamasının Allah'ın ona verdiği kadarıyla olduğunu biliyorum".

Erol Yazar'ın bütün bu sözleri; düne kadar namazında niyazında, dünya malında gözü olmayan, hayır işlerinden - seccadeden başını kaldırmayan, iyi ahlaklı, babacan, Nubar Terziyan - Hulusi Kentmen tipolojisinin mütedeyyin versiyonu kıvamında bir kapitalist portresi çizmeye hassasiyet gösteren İslamcı sermayenin geçirdiği dönüşümün ve geldiği aşamanın veciz bir ifadesi, bir manifestosu olarak okunmalı aslında. MÜSİAD'ın şimdiki başkanı Vardan, yaptığı açıklamada "Bizim burjuva, burjuvazi ve aristokrat gibi ithal kelimelerle işimiz olmaz." dese de, TÜSİAD ve yandaş medyası "biz de milli burjuvayız, aslî unsuruz" havasından çalsa da, Yazar'ın Türkiye burjuvazisinin geçmişine ve bugününe ilişkin olarak çizdiği tarihsel perspektif aslında çok da yanlış sayılmaz.

Bunun neden böyle olduğunu anlamak için, öncelikle ulusalcı-Kemalist resmi tarihsel paradigmanın yarattığı kimi çarpıtmalardan kurtulmak gerekiyor. Kemalistler Osmanlı'nın ve bağlantılı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin geri kalmışlık nedenlerini, üstyapısal eksiklik ve geriliklere bağlarlar. İlhan Selçuk, Hikmet Çetinkaya, İlhan Arsel ve benzerlerine göre; toplumsal geriliğimizin kaynağı İslamiyet'tir, din adamlarıdır, Avrupa'nın gerçekleştirdiği Rönesans ve reform hareketlerini, Aydınlanma Devrimi'ni iskalamış olamamızdır. Bunun sonucunda Osmanlı'da kapitalizm gelişmemiş, güçlü bir burjuva sınıfı ortaya çıkmamıştır. Bu çarpık, tepe taklak duran, idealist bakış açısıyla ne Osmanlı'nın geri kalmışlığını ve yarı sömürge haline gelişini ne de Türkiye burjuvazisinin oluşum sürecini bilimsel biçimde açıklamının olanağı yoktur. Sözü edilen üstyapısal dönüşümlerin yaşanmamış veya "iskalanmış" olması, bu dönüşümleri zorunlu kılan, onları dayatan maddi koşulların ve ihtiyaçların hiç veya yeteri kadar mevcut olmamasının sonucudur. Nicel birikimler olmaksızın nitel sıçramaların olması beklenemez.

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa emperyalist-

{ POLİTİKA }

kapitalizminin hegemonik bir güç olarak ortaya çıktığı döneme kadar, Batılı muadillerinden gerek iktisaden gerekse sosyo-kültürel açıdan geri değil, yalnızca farklıydı. Başkaya'nın ifade ettiği gibi: "Kapitalizmle temasa geçmeden önce, Hindistan, Çin, Mısır, Türkiye vb. ülkeler az gelişmiş değillerdi. Farklı sosyo-ekonomik formasyonlardı. Kendi iç tutarlılıkları ve bütünlükleri vardı. Kapitalizmin bu bölgeleri etkisi altına almasıyla, söz konusu ülkeler giderek iç bütünlüklerini ve tutarlılıklarını kaybettiler. Ekonomik bütünleşme, [entegrasyon katsayısı] ilerledikçe az gelişmişlik de gelişti." (Fikret Başkaya, Az gelişmişliğin Sürekliliği, 7. baskı, 2009, s.50-51).

Öte yandan iddia edildiğinin aksine, Osmanlı'da kapitalizmin gelişmediği de gerçeği tam olarak yansıtmaz. Doğrusu sınıf (endüstriyel) kapitalizmin gelişmediği, gelişemediğidir. Oysa tarih boyunca hemen bütün İslam coğrafyasında son derece canlı bir ticari kapitalizm ağı mevcut idi. (Jairus Banaji, Islam The Mediterranean And The Rise of Capitalism, Historical Materialism, S.15, 2007, s.47-74)

Müslüman ticaret sermayesinin oluşumunun tarihi gerçekte çok eskilere dayanır. Kemalist resmi tarihin, Osmanlı'da burjuvazinin ve genel olarak ticaret erbabının gayrimüslimlerden oluştuğu, genel olarak Müslümanların, özel olarak da Türklerin ticaret hayatından uzak durdukları yönündeki tezleri büyük ölçüde çarpık ve eksiklidir.

"Büyük tüccar ve sarrafların, gayrimüslimlerden oldukları, Müslümanların yalnız askerlik ve idare alanını seçtikleri savı yanlıştır ve burada düzeltmek gerekir. Bu sav, 18. yüzyıldan sonraki bir gelişmeyi, geçmiş yüzyıllara aktarmaktan doğmaktadır. Kesinlikle söylenebilir ki, 18. yüzyıla kadar bu alanlarda Müslümanlar gayrimüslimler kadar, hatta onlardan çok aktif ve kalabalık idiler. Müslüman tüccarın 16. ve 17. yüzyılda, Avrupa'da dahi doğrudan doğruya ticari yatırımlarda bulunduğu bir gerçektir. Fakat Batı ile ilişkilerde Yahudiler, Ermeniler ve diğer gayrimüslimler, kuşkusuz daha kalabalık ve aktif idiler. Onların sonraları imparatorluk ekonomisinde üstün duruma gelmesi olgusu ile Osmanlı imparatorluğu Doğu ile ticaretinin önemini kaybetmesi ve Batı ile ticaretin üstün hale gelmesi arasında kesin bir ilişki vardır". (Halil İnalçık, Devlet'i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, İstanbul 2009, s.296)

Örneğin 1490'da Karadeniz kıyısındaki Keleş'e denizden gelen 157 tüccardan 16'sı Rum, 4'ü İtalyan, 2'si Ermeni, 3'ü Yahudi, biri Rus, biri Boğdanlı, kalan 130'u ise Müslüman'dır. (İnalçık, s.273)

Kaldı ki, kendisi de bir tacir olan Muhammet tarafından inşa edilen İslamiyet, ticareti ve zenginleşmeyi kösteklemek bir yana ideolojik olarak desteklemiştir. Müslümanlığın kapitalizmin gelişmesine engel olduğu savında olanlar genellikle İslam hukukunda faiz yasağının olması, anonim şirket kavramının bilinmemesi gibi argümanlara yaslanmaktadır. Oysa İslam toplumunda faizle para işletme ve diğer kredi biçimleri hem çok es-

"Bir insanın kibirli yürümek kaydıyla zengin olduğu anlaşılmalı sokakta. Fakir anlaşınsın da gelip derdini anlatsın diye. Mao gibi gri kıyafetlerin giyildiği bir düzene inanmıyoruz ki. Okuduğum ayet ve hadislerde herkesin harcamasının Allah'ın ona verdiği kadarıyla olduğunu biliyorum". Erol Yazar'ın bütün bu sözleri; düne kadar namazında niyazında, dünya malında gözü olmayan, hayır işlerinden - seccadeden başını kaldırmayan, iyi ahlaklı, babacan, Nubar Terziyan - Hulusi Kentmen tipolojisinin mütedeyyin versiyonu kıvamında bir kapitalist portresi çizmeye hassasiyet gösteren İslamcı sermayenin geçirdiği dönüşümün ve geldiği aşamanın veciz bir ifadesi, bir manifestosu olarak okunmalı aslında. MÜSİAD'ın şimdiki başkanı Vardan, yaptığı açıklamada "Bizim burjuva, burjuvazi ve aristokrat gibi ithal kelimelerle işimiz olmaz." dese de, TÜSİAD ve yandaş medyası "biz de milli burjuvayız, aslı unsuruz" havasından çalsa da, Yazar'ın Türkiye burjuvazisinin geçmişine ve bugününe ilişkin olarak çizdiği tarihsel perspektif aslında çok da yanlış sayılmaz.

ki, hem de yaygındır ve yalnız gayrimüslimler değil din adamları ve vakıflar da dâhil olmak üzere Müslümanlar da faiz ile para işletmekte oldukça ileri gitmişlerdir. Ayrıca birer hayır kurumu görünümündeki vakıflar, sahip oldukları ticari işletmeler ve yatırımlar sayesinde, İslam toplumunda sermaye oluşumu konusunda özel bir yere sahiptirler. (İnalçık, s.260-261).

Merkezî feodal Osmanlı Devleti'nde, yöneten / yönetilen ayrımı; bir tarafta devlet görevlileri, asker ve din adamları, diğer tarafta da tebaa (reâya) şeklindedir. Yöneticilerin aksine üretim ile uğraşan ve vergi yükümlüsü olan tebaa, kendi içinde de hiyerarşik olarak çiftçiler, tüccar ve hırfet (sanat-meslek) erbâbı olarak üçe ayrılmaktadır.

"Üretici sınıflar içinde çiftçi ve sanatkârlar, tüccardan ayrı bir statü altına konmuş, onların üretim faaliyetleri ve kazançları devlet kanunları ile sıkı kontrol altına alınmıştır. Çünkü bu rejime göre çiftçi ve sanatkârlar, gerekli ihtiyaç madde-

leri üreten, böylece üretimleri sosyal-siyasi düzenin korunması ile sıkı ilişkisi bulunan bir sınıftır. Köylünün veya bir hırfet üyesinin tam bir serbestlik içinde, sınırsız üretim faaliyetlerine girişmesine olanak tanınmamıştır. Onlar, ancak devletin koyduğu kural ve kısıtlamalar içinde üretim faaliyetlerini yürütebilirler. Yalnız tüccar, Ortadoğu toplumunda kapitalist olma imkânı ve koşullarına sahiptir. Tüccar demek, yalnız bölgelerarası ticaretle uğraşan veya uzak yerlerden gelen malları satan büyük işadamı demektir. Şehirde kendi yaptığı malı satan hırfet erbabı veya onların malını ikinci elden satan küçük esnaf, kesin olarak tüccar kavramı dışında bırakılmıştır. Tüccar, sattıkları mal çeşidine göre hırfet halinde örgütlenmiş olmakla beraber, hisba (devletin ve loncaların uyguladığı fiyat kontrolü) kuralları ile bağımlı değildir. Bu nokta onları hırfetlerden ayıran en büyük özelliktir. Hırfet erbabının hammadde alışı, üretimi ve satışı kısıtlamalar altında olduğu halde, tüccar her şekilde, istediği kadar servet bi-

(POLİTİKA)

riktirebilir, gittikçe daha fazla servet yapabilir, yani kapitalist amaç peşinde koşabilir. Onun yatırımlarının çeşidi ve sınırı kısıtlanmamıştır. Orta-doğu toplumunda esas kapitalizmin, ancak ticari kapitalizm şeklinde var olduğunu söyleyenler büyük ölçüde haklıdır". (İnalçık, s.257)

Bununla birlikte, ticari sermayenin Müslüman ülkelerde ve özelde de Osmanlı Devletinde hiçbir yasal, dini veya sınıfsal engel tanımaksızın, serbestçe gelişebildiği söylenemez. Kur'an ve sünnetin ticarete hayırhah bakış açısının, tüccar sınıf için büyük bir manevi, ideolojik hatta -şeriat hükmü niteliğinde olmaları nedeniyle- kanuni bir destek niteliğinde olduğu açık olmakla birlikte, üretimin toplumsal örgütlenme biçiminden kaynaklanan önemli sınıfsal karşıtlıkların da yaşandığı bilinmektedir.

Özellikle hırfet esnafıyla (zanaatkârlar ve meslek erbabı); büyük fiyat farklarından yararlanmak için bir yerdeki hammaddeyi büyük miktarlarda satın alıp başka yere götüren, bu amaçla fazla para önererek fiyatların artmasına, hammadde kıtlığına yol açan, spekülasyon yoluyla muazzam servetler biriktiren tüccar arasında sosyal, dini ve kültürel yansımaları olan bir sınıfsal karşıtlık yaşanmakta idi. Tüccar için resmi yazışmalarda kullanılan bezirgân, matrabâz gibi adların halk arasında vurguncu, karborsacı, hilekâr gibi anlamlar kazanması bunun sonucuydu. (İnalçık, s.266)

Bu sınıfsal karşıtlık ideolojik alanda da kendini göstermekteydi. Hanefi mezhebi kurucularından Şaybânî gibiler, tüccar sınıfının iyi bir yaşam, zenginleşme yönündeki çabalarını İslamiyet'e aykırı görmez, aksine bunun dini bir ödev olduğunu ileri sürerek, lüks tüketimi de överlerken, geniş halk kitlelerindeki anti-kapitalist hisleri benimseyen Şeyh Bedreddin hareketi ve Melamatiyye, Bayramiyye gibi tarikatlar da diğer kutbu oluşturmuşlardır.

Gerek bu sınıfsal ve toplumsal direnç, gerekse devletin ekonomik düzeni olduğu gibi muhafaza etmeye yönelik müdahaleleri Osmanlı'da ticaret sermayesinin gelişmesini durduramamış ama başka bir dizi faktörle birlikte onun endüstriyel kapitalizme doğru evrilmesini engellemiştir.

"Osmanlıların 16. yüzyılda kapitülasyonları Batı devletlerine, iyi bir politika eseri imiş gibi, severek bağışlamaları Osmanlı iktisadi ve ticari politikasının temel ilkesini açıklar: İç pazarda bolluk düşüncesi temel iktisadi kaygıdır. Osmanlı devleti, 19 yüzyılda Tanzimat dönemine kadar hırfet sistemine sıkı sıkıya bağlı kalmış, endüstri kapitalizmine götürebilecek koşullara karşı durmuştur. Gördüğümüz gibi, endüstri kapitalizmine götürebilecek bazı somut koşullar ortaya çıkmakla beraber, devletin kontrol politikası, egemen geleneksel kültür koşulları ve kültür davranışı, hiçbir zaman Batı dünyasındaki gelişime benzer bir gelişmeye izin vermemiştir." (İnalçık, s.294)

Marks'ın "sermayenin en eski varoluş biçimi" olarak gördüğü ticaret sermayesinin tarihi, meta üretiminin doğuşuyla başlar. Dolayısıyla tüccarın ve ticari kapitalizmin tarihi, aslında feodalizmden

Gazalî'nin kişinin sadece ailesinin geçimini sağlayacak kadar para kazanması gerektiği, lüks tüketimin ve servet biriktirmenin İslâm'la bağdaşmadığı yönündeki görüşleri zanaatkâr ve esnafın tüccar karşıtı hislerine tercüman olmakta idiye, bugün de benzer bir ideolojik farklılaşmanın yaşandığı Erol Yazar'ın sözlerinden net biçimde anlaşılıyor. Küçük sermaye sahipleri, esnaf ve zanaatkârlar hâlâ Gazalî'nin kanaatkârlığı öven görüşlerini benimser veya benimser görünürlerken; tekelci sermaye mertebesine adım atan, kodamanlaşan kapitalistler ve ailelerinin giderek lüks tüketime, havalı ciplere, rolex saatlere, pahalı giyim kuşama merak salmaları aslında sınıfsal pozisyonlarına gayet uygun düşmektedir ve İslâmî sermayenin de sınıfsal eğilimler yönünden "beyaz Türk" veya "Cumhuriyet burjuvazisi" denilen kesimlerden hiçbir farkı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

de geriye, antikiteye kadar uzanır. Bilindiği üzere Marks, dolaşım sermayesini ve üretken sermayeyi, sermayenin iki farklı ve ayrı varlık biçimleri olarak nitelemekte ve ticari sermayenin sadece bir dolaşım aracı olduğu sonucuna varmaktadır. "Ticaret sermayesi, devamlı piyasada bulunan, her an kendi başkalaşım sürecinden geçen, daima dolaşım alanında kalan, bu dolaşım sermayesinin bir kısmının değişmiş şekliyle başka bir şey değildir." (Karl Marks, Kapital, C.III, Sol Yayınları, s.238).

Ticaret sermayesinin gerçekleştirdiği meta mübadelesinde esas amaç eldeki parayı daha fazla paraya dönüştürmektir. "Tüccar bir meta satın almakta, sonra da satmaktadır: P-M-P' " (para-meta-daha fazla para). (Marks, s.240)

Okçuoğlu'nun işaret ettiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunda ticaret sermayesinin iki biçimde faal olduğu anlaşılıyor. Bunlardan ilki, ticaret sermayesinin üretim safhasına girmemesi, meta mübadelesinde salt aracı olarak kalması ve parasal servet birikimini P-M-P' temelinde sağlamasıdır. İkinci durumda ise, ticaret sermayesi salt dolaşım sahasında kalmayarak üretim safhasına da geçmiş ve üretime müdahale ederek sanayi sermayesinin temelini oluşturmuştur. Ticaret sermayesinin burada büründüğü ticaret sermayesi/sanayi sermayesi biçimi kapitalist ilişkilerin ilk adımlarına tekabül etmektedir. Açıktır ki Osmanlı İmparatorluğunda bu türden bir ilişki vardır ve hiç de tesadüfî bir karakter taşımamaktadır. (İbrahim Okçuoğlu, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi, C. I, s.436).

Yine Okçuoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun fe-

odalizmden kapitalist üretim tarzına geçememesinin nedenleri konusunda şunları ifade etmektedir:

"...Osmanlı İmparatorluğu'nda kapitalizme geçememenin esas nedeni sermaye birikiminin olmamasından, objektif şartların olmamasından değildir. Bu şartlar vardı. Osmanlı İmparatorluğunda kapitalizme geçilememesinin esas nedeni, bir taraftan kapitalist sınıfın bilinçsiz ve örgütsüz ve henüz kendi kendine bir sınıf olması ve status quoya ters düşen gelişmeye karşı Osmanlı merkezî feodal gücünün fevkalade baskısıdır. Bu iki faktör, kapitalist üretim biçimine geçememenin esas nedenlerini oluştururlar. Buna göre, ülke henüz Batı'nın etkisine girmeden kapitalizme geçiş, belirtilen nedenlerden dolayı engellenmiştir. Batı'nın etkisi daha sonra gündeme gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda, genellikle 16. yüzyılın sonlarında iyiden iyiye belirginleşen ilkel birikimin olanaklar, imparatorluğun iç dinamiklerle, bağımsız bir şekilde kapitalizme geçmek için sahip olduğu ilk ve son şansı. Ülke, henüz Batı'nın kapitalist gelişmesinin etkisine tam olarak girmemişti. Bu tarihten sonraki gelişmeler, artık ülkenin Batı'nın boyunduruğuna girme süreci, bağımlılık süreci olarak ele alınmalıdır. Bunun için, bundan sonra imparatorluğun yıkılışına kadar olan süreçteki kapitalist ilişkilerin gelişmesi, ülkedeki ilkel birikimin bir sonucu değil, Batı kapitalizminin çıkarları doğrultusundaki gelişmeler olarak addedilmelidir." (Okçuoğlu, s.448).

Müslüman tacirlerin ekonomi ve sosyal yaşamdaki etkilerini kaybetmeleri ve yerlerini giderek kompradorlaşan bir gayrimüslim tüccar sınıfına bırakmaları sonraki gelişmelerin eseridir. Göcek'in işaret ettiği gibi; "Müslüman tacirlerin gayrimüslim tacirler kadar ön planda olduğu klasik dönemde, bu sınıfın toplumsal dokusu din faktörüne dayalı bir ayrışma sergilemiyordu. Osmanlı tacirlerinin, biricik toplumsal grup olarak koydukları ağırlık, kapitülasyonların etkisinin hissedilmesiyle birlikte sona erdi. Bu kapitülasyonlarla Avrupa devletleri, Müslüman tacirlerin aleyhine olarak, Batılı ve azınlıklara mensup tacirlere imtiyazlar kazandırmışlardı. Ancak on sekizinci yüzyıldan sonradır ki, Osmanlı tüccar sınıfı sadece gayrimüslim azınlıklardan oluşan ayrı bir alt grup haline gelmiştir. Bu da azınlıklara mensup tacirlerin Batı'nın ticari himayesine girmeleri sayesinde mümkün olmuştur." (Fatma Müge Göcek, Burjuvazinin Yükselişi, İmparatorluğu Çöküşü, 1999, s.83).

Batı kapitalizminin üstünlüğünü ilan etmesi ve Osmanlı İmparatorluğundaki sermaye birikiminin bağrından kendi iç dinamikleriyle bir sınıai kapitalizm doğuramaması, yerli sanayilerin çöküşüne, Müslüman tüccar sınıfının marjinalize olmasına, devletin giderek Batılı emperyalist devletlere bağımlı bir yarı-sömürge haline gelmesine ve nihayet tarih sahnesinden silinmesine yol açmıştır. 1838 Osmanlı - İngiliz Ticaret Anlaşması bu seyir içindeki önemli bir kilometre taşıdır.

Osmanlı'nın yarı sömürgeleşme sürecinde bir tarafını, Batılı devletlerin kapitülasyon-imtiyaz

(POLİTİKA)

şemsiyesi altında gitgide güçlenen bir gayrimüslim burjuvazinin; diğer tarafını ise bunların ege-menliği altındaki pazarlarda rekabet gücünü büyük ölçüde yitirip, ufalan Müslüman tüccar sınıf ile Batılı tarzda okulların açılmasıyla buralardan yetişen çoğunluğu Türk'lerden oluşan asker ve sivil bürokrasiye dayanan Müslüman burjuvazinin oluşturduğu parçalı bir Osmanlı burjuvazisi ortaya çıktı. Sadece dinsel açıdan değil, etnik bakımdan da parçalı bir yapıda olan Osmanlı burjuvazisinin her iki kanadı, devletin giderek güçten düşmesiyle birlikte tespih taneleri gibi ayrışarak, her biri kendi ulus devletini kurmayı amaçlayan Sırp, Yunan/Rum, Ermeni, Bulgar, Arnavut, Arap ve Türk vb. ulusal burjuvazilerine dönüştü.

Kendini millet-i hâkime olarak gören ve çıkarlarının İmparatorluğun bir şekilde ayakta tutulmasında yattığını düşünen Türk burjuvazisi, uzun süre İmparatorluğu ayakta tutmak için çabaladı ve Osmanlılık siyasetini takip etmeyi yeğledi. Fakat en nihayet Edirne'nin de kaybedilmesiyle sonuçlanan Balkan Savaşı felaketinin ardından, Türk burjuvazisinin siyasi temsilcisi sıfatıyla İttihat ve Terakki, Osmanlılık fikrini tamamen terk ederek Türkcülük siyasetini kesin olarak benimsedi. Bu siyasetin doğal sonucu olarak da gayrimüslim burjuvazinin tasfiye edilmesine, Türk ulusal burjuvazisinin de devletin bütün imkânları seferber edilerek palazlandırılmasına girişildi. Ermeniler başta olmak üzere Anadolu'nun Hıristiyan haklarına karşı girişilen kıyımın, mübadelelerin, Varlık Vergisi'nin, Trakya olaylarının, 6-7 Eylül olaylarının altında İttihat Terakki'den Kemalizm'e kesintisizlik içinde devrolunan bu şoven tasfiye-yok etme anlayışı yatmaktadır.

Bununla birlikte, Hıristiyan halkların Anadolu'daki mevcudiyetlerinin minimize edilmesi, gayrimüslim burjuvazinin (Yahudiler hariç) tasfiye edilmesi, Türkiye burjuvazisini parçalı görünümünden kurtaramadı. Paradoksal biçimde; bu kez gelişkin bir Türk sınıai burjuvazisinin bulunmadığı koşullarda, askeri ve sivil bürokratik burjuvazi, kapitalizmin Batı ülkelerindeki gelişim seyriinden oldukça farklı biçimde, devlet ve toplum hayatı üzerinde başat güç haline geldi. Bu gelişim seyri, bugünkü kapitalist Türkiye Cumhuriyeti'nin oligarşik yapısının biçimlenişine, militarizm ve şovenizmin oligarşinin temel ideolojisi olagelmesine yol açan tarihsel süreci belirleyen temel bir unsurdur.

1930'lar ve 40'lar, Kemalistlerin bir yandan memlekette sınıai sermayenin rahat serpilmesine imkân tanıyacak altyapı yatırımlarını devlet kapitalizmi modeli altında gerçekleştirmelerine, bir yandan da devlet desteği ve denetimi altında yeni bir tekelci kapitalist sınıf yaratma çabalarına sahne oldu. (Örneğin Hacı Ömer Sabancı'nın çırcır fabrikasına ortak olması 1932, Türk Nebati Yağlar Fabrikası - Yağsa'yı kurması 1943, Koçzade Ahmet Vehbi'nin Koç Ticaret A.Ş.'i kurması 1938, Amerikan General Electric firmasıyla ortak ampul fabrikası açması 1948 tarihlerinde gerçekleşmiştir).

Bu arada iktidarı elinde bulunduran ve ege-

men sınıfın diğer bileşenleri üzerinde hegemonik konumdaki asker-sivil bürokratik burjuvazi de "bal tutan parmağını yalar" misali, İş Bankası, Şişe-Cam vb. kapitalist kuruluşlarda yuvalanmakta, devlet ihalelerinden vurgunculuk yaparak semirmektedir. Atatürk'ün sofrasının demirbaşlarından Falih Rifki Atay "Çankaya" kitabında, İş Bankasının kurulmasıyla milletvekilleri arasında bir "aferizm" (çıkarıcılık, vurgunculuk) salgını baş gösterdiğini, Ankara'nın yabancı uzmanlara hazırlanan şehir planının nüfuzlu milletvekillerinin baskıları sonucu defalarca kişisel çıkar temini amacıyla değişikliklere uğratıldığını yazar. Falih Rifki ayrıca bu durum hakkında önlem alması için konuyu açtığı İsmet Paşa'nın kendisine "Senden yana olanlara bir şeyler vermezsen, neden senden yana olanlar ki?" şeklinde yanıt verdiğini anlatır.

CHP'nin bağrından çıkıp, 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti sayesinde tekelci kapitalizmin gelişimi ve ülkenin dünya emperyalist-kapitalist sistemi ile entegrasyonu hız kazanınca asker-sivil bürokrasinin hegemonik konumu giderek sarsılmaya, egemen sınıfın diğer bileşenleri de ekonomik ve siyasi yaşama ağırlıklarını koymaya ve pastadan daha büyük pay talep etmeye başladı. Asker-sivil bürokrasinin hegemonik konumunu başkalarına kaptırmamak için gerçekleştirdiği 27 Mayıs darbesi, TSK'nın tekelci kapitalizmle daha fazla entegre olmasını, hatta Oyak vb. iştirakler aracılığıyla bizzat kendisinin bir kapitalist tekeli haline almasını beraberinde getirdi.

Sonradan MNP-MSP-RP ve nihayet AKP çizgisinde kendini ifade edecek olan İslamcı siyasi gelenek de, orta ve küçük sermaye kesimlerine dayanan, Anadolu esnaf-zanaatkâr sermayesi ile tüccar-tefeciler sermayenin bir bölümünün çıkarlarının temsilcisi olarak esasen DP ve AP içinde şekillenmeye başlamış, 27 Mayıs'tan sonraki dönemde bağımsız rotasını çizmiştir.

Bu gelenek, dayandığı toplumsal tabakaların metropollere ve uluslararası ticarete hâkim, devlet desteğini arkasına almış kapitalist tekeller karşısında iktisaden güçsüz olduğu dönemlerde; anti-tekelci, anti-faizci, geleneksel değerlere ve İslâm'a referansta bulunan bir retorikle yol aldı ve giderek, çıkarlarını temsil ettiği orta ve küçük sermaye kesimlerinin yanı sıra Anadolu köylülüğünün de desteğini çekti.

Buna karşın, Erol Yazar'ın iddia ettiğinin tersine, İslami sermayenin metropollerin hâkimi tekeli sermaye gibi devlet desteğiyle gelişmediği koca bir yalandır. Yaratılan muazzam sermaye birikiminin karınca misali çok çalışıp, yokluk çeken, şükreden, azken veren zavallı dindar kapitalistlere, "Allah'ın daha çok verdiği" şeklinde izah edilmesi tabii ki bir aldatmacadan ibarettir. Gerçekte onlara "Allah'tan çok, "devlet" vermiştir.

12 Eylül sonrasında, bilhassa kendisi de DPT'nin "takunyalıları" olarak bilinen takımından bir Nakşibendî olan Turgut Özal döneminde İslami sermayenin önü alabildiğine açılmış, her taraftan devlet desteği adeta akmıştır. Bu değişim, Reagan-Thatcher ikilisinin önderliğinde emperya-

lizmin Sovyetler Birliği'ne karşı hızlandığı anti-komünist haçlı seferi ortamında başvurduğu "Yeşil Kuşak" stratejisi ile de uyum içerisinde olduğundan, esasen askeri-sivil bürokratik burjuvazi cenahında büyük bir dirençle karşılanmamış, gelen tepkiler sınırlı olmuştur.

İşte bu teşvikler sayesinde ki İslami sermaye 1990'lı yıllarda belirginlik kazanan büyük bir dönüşüm geçirmiş, Anadolu esnaf-zanaatkârı ile tüccar-tefecilerine dayalı orta ve küçük sermaye yapısı büyüyerek, Erol Yazar'ın "Cumhuriyet burjuvazisi" adını verdiği tekelci kapitalistlerle aşık atacak hacme ulaşmıştır.

1990'lardan bu yana "şariat-darbe" ekseninde yürütülen ve Dolmabahçe mutabakatı ile rayna sokulup, düzenin dengelerini bozmasına son verilen hegemonya mücadelesinin sınıfsal arka planında da, oligarşi içi güç dengelerinde statü-konun İslami sermaye lehine bozulması, pastadaki payların değişmekte olması gerçeği yatmaktadır.

Bu dönüşümün İslamcı cenahtaki ideolojik etkileri, Osmanlı hırfet esnafı ile ticaret sermayesi arasındaki sınıfsal karşıtlığının yukarıda değindiğimiz ideolojik tezahürlerini andırmaktadır. Osmanlı'da nasıl Şaybani gibi tüccar kapitalistlerden yana olanlar zenginleşmenin İslamiyet'in gereği olduğunu savunur, lüks tüketimi överlerken; Gazalî'nin kişinin sadece ailesinin geçimini sağlayacak kadar para kazanması gerektiği, lüks tüketimin ve servet biriktirmenin İslâm'la bağdaşmadığı yönündeki görüşleri zanaatkâr ve esnafın tüccar karşısı hislerine tercüman olmakta idiyse, bugün de benzer bir ideolojik farklılaşmanın yaşandığı Erol Yazar'ın sözlerinden net biçimde anlaşılıyor. Küçük sermaye sahipleri, esnaf ve zanaatkârlar hâlâ Gazalî'nin kanaatkârlığı öven görüşlerini benimser veya benimser görünürlerken; tekelci sermaye mertebesine adım atan, kodamanlaşan kapitalistler ve ailelerinin giderek lüks tüketime, havalı ciplere, rolex saatlere, pahalı giyim kuşama merak salmaları aslında sınıfsal pozisyonlarına gayet uygun düşmektedir ve İslâmi sermayenin de sınıfsal eğilimler yönünden "beyaz Türk" veya "Cumhuriyet burjuvazisi" denilen kesimlerden hiçbir farkı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Erol Yazar'ın sözleri üzerine sosyalistlerce söylenebilecek tek söz var: Yok aslında birbirinizden farkınız, hepimiz sömürücü hepimiz asalaksınız!

Bu tablo karşısında sosyalistlere düşen görev, tekelci sermayenin, sınıfsal açıdan ve oligarşinin bir bileşeni olmak itibarı ile diğerlerinden hiçbir farkı olmayan bu İslamcı kanadının siyasi temsilcisi olan AKP'nin etkisindeki dindar işçi, emekçi ve yoksulları demokratik devrim davamıza kazandıracak yeni bir Şeyh Bedreddin ruhu yaratmaktır.